

5. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Чернівці: Золоті литаври, 1999. 574 с.
6. Мотиль О. Підсумки імперій: занепад, розпад і відродження / Олександр Мотиль ; пер. з англ. К.: Критика, 2009. 199 с.
7. Никифорак М. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774–1918 рр.). Чернівці: Рута, 2004. 384 с.
8. Петрів Р. Австрійські, Австро-Угорські і Галицькі конституції (кінець ХVІІІ – ХІХ ст.). Івано-Франківськ : Місто НВ, 2005. 84 с.
9. Тейлор А. Дж. П. Габсбурзька монархія 1809–1918. Історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини / А. Дж. П. Тейлор ; пер. з англ. Львів : ВНТЛ-Класика, 2002. 268 с.
10. Хардт М. Імперія / Майкл Хард, Антоніо Негрі ; пер. с англ. М. : Праксис, 2004. 440 с.
11. Шимов Я. Австро-Венгерська імперія. М. : Изд-во «Эксмо», 2003. 608 с.
12. Bernatzik E. Die österreichischen Verfassungsgesetze / Erik Bernatzik. Leipzig, 1906. 520 s.
13. Bridge F. Österreich (-Ungarn) unter den Großmächten / Franz Bridge // Die Habsburgermonarchie 1848– 1918.. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1989. S. 196–373.
14. Canefe N. Sovereignty Without Nationalism? A Critical Assessment of Minority Rights Beyond the Sovereign Nation-State Model / Negris Canefe // The New World Order. Sovereignty, Human Rights, and the Self-Determination of Peoples / Mortimer Sellers (editor). Washington : Berg, 1996. P. 91-116.

Віталій Тучинський, Віктор Іщук

ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРИЧИНИ ПОЛЬСЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ 1920-1921 РР.

У статті розкрито головні політичні передумови та причини польсько-радянської війни 1920-1921 рр. Висвітлено складні дипломатичні та військово-політичні взаємини між керівництвом УНР та Польщі що призвели до початку бойових дій.

Ключові слова: польсько-радянська війна, УНР, Польща, Симон Петлюра, Юзеф Пілсудський, РРФСР.

Винятково важливе значення для процесу творення незалежних та суверенних держав Східної Європи після Першої світової війни мала польсько-радянська війна 1920-1921 рр.

Можливий програш цих нових державних утворень означав би не лише включення їх до складу більшовицької росії, а також поширення ідеї світової революції на країни Західної Європи. Актуальність теми публікації зумовлюється тим, що понад 100 років тому спільними зусиллями українців та поляків вдалося зупинити та розгромити переважаючі сили московських більшовицьких загарбників і зберегти незалежну польську державу, однак Україна втратила свою суверенну державність і 70 років де-факто була окупована більшовицьким режимом. Автори публікації ставлять за мету дослідити та проаналізувати передумови та причини польсько-радянської війни 1920-1921 рр. у контексті україно-польських взаєми періоду Української національної революції 1917-1921 рр.

Лютнева революція 1917 р., в росії, та проголошення її республікою створили нову геополітичну ситуацію у Європі та світі. Це призвело до того, що важливого значення знову набуло «польське питання». Патріотично налаштовані польські еліти почали активну політичну та дипломатичну діяльність спрямовану на відродження польської державності. Прихід до влади у росії більшовицького уряду, який оприлюднив 15 листопада 1917 р. «Декларацію прав народів Росії», також відкривав полякам можливість відродження незалежності Польщі. Але практичне втілення цього документу, опиралося на плани більшовиків здійснити світову соціалістичну революцію, коли за їхньою концепцією будь-які кордони та національні прагнення незабаром мали втрати будь-який сенс. Підтвердженням цих планів може слугувати заява лідера більшовиків В.Леніна: «Ми не гарантуємо нічого ні одній, ні другій нації, через всі можливі шляхи йдемо до своєї класової мети» [1, с.10]. Відповідно до цієї ситуації занепокоєність великих держав перед більшовицьким походом на Європу обумовила зміну ставлення країн Антанти до відродження Польщі.

Політичні процеси, що відбулися в Польщі привели в середині листопада до влади лідера ідеї загальнонаціональної коаліції Юзефа Пілсудського. Він отримав владу з рук Регентської Ради і став Начальником Держави з широкими, майже диктаторськими повноваженнями. 16 листопада 1918 р. було урочисто оголошено про утворення польської держави та сформовано лівий уряд на чолі з Е.Морачевським.

Основним завданням з якими зіткнулася влада відродженої Польщі в листопаді 1918 р., стало забезпечення стабільних державних кордонів. У планах Юзефа Пілсудського було утворення польської держави в межах Речі Посполитої. Однак повернення до східного кордону часів Речі Посполитої було неможливим через геополітичні та національні зміни, що відбулися після падіння польської державності в кінці XVIII ст. У

Росії прийшли до влади більшовики, а нації, які мешкали в давній Речі Посполитій, особливо литовці та українці, мали власні державницькі прагнення. Своєю чергою Роман Дмовський – лідер національної демократії та політичний конкурент Юзефа Пілсудського – зайняв позицію, що передбачала існування польської держави в межах території, де польське населення становило більшість. Однак обидва політики були єдині в тому, що відроджена Польща має бути великою європейською державою [5].

Політика, яку Ю.Пілсудський проводив на сході, була спрямована не тільки на усунення, але на й повну ліквідацію більшовицької загрози. У цій ситуації політика керівника польської держави полягала в усуненні власними силами загрози для загальновизнаних територіальних прагнень Польщі щодо Східної Галичини, залучення потечійних союзників, а саме українців, литовців та білорусів, що мало на меті розпочати похід разом із ними проти «білого» та «червоного» імпералізму [6, с.279]. При цьому Польща, враховуючи інтереси країн Західної Європи була зацікавлена в тому, щоб останнім суперником була більшовицька, а не «біла» Росія.

Московські більшовики були головними противниками поляків у боротьбі за східний кордон. Коли наприкінці 1918 р. німці почали евакуацію своїх військ, які розділяли польські та червоні сили на сході, збройні сили Польщі поступово займали звільнені території. З перших днів після відновлення польської державності відносини між двома країнами не покращилися і напруженість лише зростала. 26 листопада 1918 р. міністр закордонних справ Польщі Леон Василевський направив до Москви ноту протесту проти ліквідації місії Регентської Ради з погрозою застосувати репресії проти російських громадян в Польщі. Радянська сторона стримано відповідала на польські ноти, намагаючись врегулювати конфлікт, гарантувала безпеку співробітникам місії, свободу перебування і виїзду з Росії. Поряд з цим Нарком закордонних справ РРФСР Г.Чичерін висловив готовність встановити міждержавні відносини з Польщею шляхом обміну дипломатичними представниками. Однак зміст відповідних нот МЗС Польщі, витриманих в різких тонах, свідчив про принципову позицію, зайняту польським урядом щодо Радянської Росії [2].

Хоча більшовицький уряд оголошував про готовність до встановлення дипломатичних відносин з польським урядом, але паралельно готував реалізацію планів світової революції та встановлення диктатури пролетаріату на теренах країн Західної Європи. Першим кроком до такої революції мала стати війна проти Польщі. Міністр закордонних справ Польщі Леон Василевський досить вдало окреслив суспільні настрої які

панували в Радянській Росії, що проявлялося в активній більшовицькій пропаганді та агітації. Він зокрема наводив конкретні приклади лозунгів більшовиків, які мали на меті підняти бойовий дух та посилити ворожість до польського народу: «Більшовики не брешуть коли стверджують що в Росії поширюється справжній націоналістичний рух спрямований проти існування Польщі. Більше того, більшовики разом з білими російськими офіцерами мають велике бажання іти в похід на Варшаву, і у цьому непримиримі вороги мають спільну позицію» [4, с.42].

На початку 1919 р. відносини між Польщею та більшовицькою росією ще більше загострилися. У відповідь на провокації більшовицьких військ збройні сили Польщі провели успішну операцію у Східній Галичині, що була лише початком до наступальних дій на всьому фронті, спрямованих проти Червоної армії. Бойові дії у Західній Білорусії розпочав С.Шептицький, чиї загони у липні 1919 р. зайняли Молодечно. Чергова атака в цьому районі була спрямована у бік Слуцька, який 6 серпня 1919 р. був зайнятий польськими військами. Через два дні польські війська вже були у Мінську, і не зупиняючись на цьому успіху рухалися у напрямку Борисова та Бобруйська [6, с.282].

Враховуючи загальний успіх польського наступу, 9 серпня 1919 р. Голова Директорії УНР Симон Петлюра письмово звернувся до Юзефа Пілсудського з проханнями про допомогу. Наступними кроком стало скерування до Варшави місії на чолі з Андрієм Лівіцьким і підписання 1 вересня 1919 р. перемир'я між двома державами. Важливим елементом якого була тимчасова демаркаційна лінія і так звана лінія розмежування у разі спільної операції проти Червоної армії. Ю.Пілсудський міг насправді рішуче та ефективніше підтримувати С.Петлюру, ще в серпні, але тиск з боку держав Антанти в питанні активної підтримки сил А.Денікіна не дав можливість це зробити. Варто також відзначити що і сам Ю.Пілсудський не вірив в успішний наступ проти переважаючих військ А.Денікіна.

Наприкінці січня 1920 р. Рада народних комісарів на чолі з В.Леніним у спеціальному повідомленні заявила, що вона не вживатиме жодних дій проти Польщі, з якою бажає досягти мирної угоди. Однак, це було лише дипломатичне прикриття майбутнього наступу і польська сторона не вірила у ці запевнення, адже надходила інформація про підвищену військову активність червоних на кордоні з Польщею. Польська розвідка інформувала про різке збільшення кількості підрозділів Червоної армії. Ці сили зросли з 4 дивізії і 1 бригади до 14 дивізій і 3 бригад, а запропонований В.Леніним мир мав лише «відволікаючий характер» [6, с.289]. Ці повідомлення ще більше спонукали Юзефа Пілсудського до союзу з Симоном Петлюрою.

На початку лютого 1920 р. Ю.Пілсудський розпочав активно готуватися до війни з більшовиками, що передбачало значні зусилля не тільки у військовій сфері, але і у дипломатичній. Тільки в лютому 1920 р. Ю. Пілсудський дав кілька цікавих інтерв'ю багатьом закордонними кореспондентам. У них керівник польської держави закликав керівників провідних європейських держав до формування антибільшовицької коаліції. Свої наміри щодо мешканців України Ю.Пілсудський, викликав у спеціальній, виданій задля привернення прихильності українського народу відозві. Він заявив, що «польське військо усуне з теренів, заселених українською нацією, іноземних загарбників» і залишатиметься там тільки «упродовж часу, необхідного для того, щоб владу на цих землях зміг посісти законний український уряд» [2].

21 квітня 1920 р. було укладено польсько-українську угоду, згідно з якою Польща визнавала «Директорію незалежної Української Народної Республіки з головним отаманом паном Симоном Петлюрою на чолі як верховну владу Української Народної Республіки», а останній натомість визнав Східну Галичину частиною Польщею. Угода з С.Петлюрою стала головною політичною передумовою для спільного українсько-польського наступу на Київ, і фактично початком активних військових дій проти більшовиків, що розпочалися 25 квітня 1920 р. під командуванням особисто Юзефа Пілсудського.

Отже, зміни геополітичної ситуації після Першої світової війни в Східній Європі, призвели до відродження України та Польщі, які століттями були під московським імперським гнітом. Польсько-радянська війна 1920-1921 рр. може слугувати яскравим прикладом боротьби українського та польського народів проти спільного ворога, який і сьогодні в умовах нових політичних реалій намагається реалізувати свої загарбницькі цілі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ігор Коляда, Степан Борчук, Євген Лизень., Польсько-радянська війна 1919-1920 рр. Харків: «Фоліо»., 2021.78 с.
2. Миколайчик М., Морозова О. Польсько-більшовицька війна 1920 р. у звітах західних спостерігачів // Український історичний журнал. 2022. Число 1. С. 87.
3. Тухачевский М. Поход за Вислу. Пилсудский Ю. Война 1920 года. М.: Изд-во Новости, 1992. 320 с.
4. Dubel, Lech. Lew Dawidowicz Trocki o wojnie polsko-bolszewickiej 1919-1920 // : Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G, Ius Vol. 66, 2 (2019). С.41-60. Lublin.
5. Зінкевич Р. Д. Передісторія підписання Варшавського договору 1920 р.: С. Петлюра та Ю. Пілсудський // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава

та армія. 2013. № 752.С. 73-81. Електронний ресурс. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPDA_2013_752_15

6. Сулея, Влодзімеж. Юзеф Пілсудський [Текст] / Влодзімеж Сулея ; пер. з пол. Миколи Яковини. Київ : Дух і Літера, 2018. 527 с. Дод. тит. арк. пол. Пер. изд. : Józef Piłsudski / Włodzimierz Suleja. Wrocław, 2004. ISBN 978-966-378-598-1

Богдан Левченко

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНЦІВ І МОЛДОВАН У РОЗВИТКУ ОСВІТИ В МОЛДАВСЬКІЙ АВТОНОМНІЙ РАДЯНСЬКІЙ СОЦІАЛІСТИЧНІЙ РЕСПУБЛІЦІ 1924-1940 РР.

У статті на основі аналізу документів і наукових робіт, проведено дослідження розвитку співпраці молдован і українців у розвитку освіти Молдавської автономії у складі УРСР у 1924-1940 рр.

Ключові слова: освіта, Молдавська АРСР, вчитель, малописьменний, технікум, інститут.

Далекі предки українців (східні слов'яни) і молдован (волохи) спільно проживали на території Карпато-Дністровських земель, протягом багатьох століть перебували в тісному контакті та надавали один одному різнобічну допомогу та підтримку в боротьбі зі стихійними силами природи, а також з численними завойовниками, які посягали на їхню свободу. Спільно проживали два етноси і в часи Російської імперії, проте після її розпаду й закінчення Першої світової війни основна частина Молдови – Бессарабія опинилася під Румунською окупацією, а Україна опинилася під владою більшовиків. Але це не завадило культурному розвитку народів, адже в Радянському Союзі в складі Української СРР була створена молдавська автономія. У 1920-30-ті рр. відбувалася відбудова промисловості, сільського господарства, а також освіти.

Загальний аналіз збірника статистичних матеріалів «Матеріали до опису АМСРР і округ УСРР», як історичного джерела дає змогу визначити кількість населення, комунальних споруд, шкіл, бібліотек і підручників у Молдавській автономії станом на 1926 р. [4]. Досліджувана проблема знайшла часткове висвітлення в науковій літературі. Так, зокрема, про розвиток молдовської освіти міжвоєнного періоду, йдеться в книзі М. Бабілунга, С. Берил, Б. Бомешко [7]. Про розвиток культури, освіти, науки та співпрацю молдован та українців радянського періоду йдеться в другому томі історії Придністров'я В. Гросула [1]. У колективному дослідженні історії Республіки Молдова, основну увагу приділено показу головних політичних,